

УДК 342.9:004.738.5:355.01(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v4.2025.20>**М. П. Пука**
аспірантНавчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
orcid.org/0009-0002-3635-9587**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО
ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВЛАДИ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНЬ,
ЗАПРОВАДЖЕНИХ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ**

Статтю присвячено дослідженню особливостей реалізації права на інформацію про діяльність органів державної влади в умовах воєнної цензури, що є однією з найактуальніших проблем сучасного інформаційного права України. Автором констатовано, що в умовах воєнного стану держава стикається з необхідністю забезпечення балансу між правом громадян на доступ до публічної інформації та потребою захисту національної безпеки, що зумовлює запровадження тимчасових обмежень на поширення певних відомостей. Визначено правову природу воєнної цензури як особливого інструменту державного контролю за інформаційними потоками, який має подвійний характер – з одного боку, виступає засобом інформаційної безпеки, а з іншого – може створювати ризики для реалізації конституційного права на інформацію.

Аргументовано, що правові обмеження доступу до інформації повинні мати виключно тимчасовий і пропорційний характер, базуватися на нормах Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та міжнародно-правових стандартах, зокрема положеннях Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Обґрунтовано, що навіть за умов воєнного стану держава зобов'язана забезпечувати мінімальний рівень прозорості своєї діяльності, особливо в питаннях використання публічних ресурсів, ухвалення управлінських рішень та забезпечення прав громадян.

На підставі проведеного наукового аналізу з'ясовано, що сучасна система правового регулювання у сфері доступу до інформації в Україні потребує адаптації до умов воєнного часу. Аргументовано, що існує потреба у чіткому нормативному визначенні меж воєнної цензури, процедур контролю за її застосуванням, а також у створенні ефективних механізмів оскарження неправомірних обмежень. Визначено, що відсутність прозорості у діяльності органів влади може призвести до зниження рівня довіри суспільства та посилення дезінформаційних ризиків, що, у свою чергу, негативно впливає на стійкість держави в умовах війни.

Ключові слова: право на інформацію; доступ до публічної інформації; воєнний стан; воєнна цензура; органи державної влади.

**Puka M. P. FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF THE RIGHT TO INFORMATION ABOUT
THE ACTIVITIES OF GOVERNMENT BODIES IN THE CONDITIONS OF RESTRICTIONS INTRODUCED
DURING THE EFFECT OF MARTIAL STATE**

The article is devoted to the study of the features of the implementation of the right to information about the activities of state authorities in the conditions of military censorship, which is one of the most pressing problems of modern information law in Ukraine. The author states that in the conditions of martial law, the state is faced with the need to ensure a balance between the right of citizens to access public information and the need to protect national security, which necessitates the introduction of temporary restrictions on the dissemination of certain information. The legal nature of military censorship is determined as a special instrument of state control over information flows, which has a dual nature – on the one hand, it acts as a means of information security, and on the other – it can create risks for the implementation of the constitutional right to information. It is argued that legal restrictions on access to information should be exclusively temporary and proportionate, based on the norms of the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine “On the Legal Regime of Martial Law” and international legal standards, in particular the provisions of the International Covenant on Civil and Political Rights. It is substantiated that even under martial law, the state is obliged to ensure a minimum level of transparency of its activities, especially in matters of the use of public resources, the adoption of administrative decisions and ensuring the rights of citizens.

Based on the conducted scientific analysis, it was found that the modern system of legal regulation in the field of access to information in Ukraine requires adaptation to the conditions of wartime. It is argued that there is a need for a clear normative definition of the boundaries of military censorship, procedures for controlling its application, as well as for creating effective mechanisms for appealing against unlawful restrictions. It is determined that the lack of transparency in the activities of government bodies can lead to a decrease in the level of public trust and an increase in disinformation risks, which, in turn, negatively affects the stability of the state in wartime.

Key words: right to information; access to public information; martial law; military censorship; state authorities.

Постановка проблеми. Сучасні виклики, пов'язані з воєнною агресією проти України, суттєво вплинули на всі сфери суспільного життя, зокрема й на реалізацію права громадян на інформацію. В умовах воєнного стану держава змушена вдаватися до запровадження тимчасо-

вих обмежень щодо поширення певних відомостей, що має на меті захист національної безпеки, збереження військової таємниці, охорону життя і здоров'я громадян. Однак такі обмеження нерідко вступають у колізію з конституційними гарантіями права на доступ до публічної інформації та принципом відкритості діяльності органів влади.

Недостатня визначеність правового статусу воєнної цензури, відсутність єдиних стандартів її застосування, а також нечіткість процедурного порядку обмеження доступу до інформації створюють ризики зловживань, надмірної закритості влади та порушення принципів демократичного врядування. Особливої гостроти ця проблема набуває у контексті сучасних інформаційних воєн, поширення дезінформації та пропаганди, коли суспільство потребує достовірних і перевірених відомостей від офіційних джерел.

Отже, наукова проблема полягає у необхідності комплексного дослідження правових та практичних аспектів реалізації права на інформацію про діяльність органів влади в умовах воєнної цензури, визначення меж її допустимого застосування, а також пошуку оптимальної моделі забезпечення інформаційного балансу між потребами безпеки та принципом прозорості державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі питання, пов'язані з особливостями реалізації права на інформацію в умовах воєнної цензури досліджували такі вчені як О. Кириєнко, Н. А. Литвин, О. Г. Турченко, А. С. Чистякова, О. Шебуренков та ін. У своїх наукових роботах вчені зосереджують увагу на такому аспекті проблеми щодо реалізації права на доступ до інформації в умовах воєнного стану, як пропорційність та обґрунтованість обмежень, що запроваджуються державою з міркувань національної безпеки. Саме тому у цій статті увагу буде зосереджено на з'ясуванні правової природи воєнної цензури, визначенні меж допустимості державного втручання у сферу інформаційних прав, аналізі нормативних актів, якими в Україні встановлено обмеження доступу до інформації про діяльність органів влади, а також на оцінці їх відповідності конституційним гарантіям і міжнародним стандартам свободи інформації.

Формулювання цілей статті. Метою статті є всебічне дослідження правових та практичних засад реалізації права на інформацію про діяльність органів державної влади в умовах воєнної цензури з метою виявлення меж допустимого обмеження цього права та здійснення оцінки його впливу на прозорість державного управління.

Виклад основного матеріалу. Обмеження доступу до деяких видів публічної інформації

в умовах воєнного стану є досить поширеною практикою. Між тим, в Україні також спостерігається втручання у роботу медіа та обмеження поширення через медіа деяких видів публічної інформації, що за своєю суттю є воєнною цензурою.

Воєнна цензура є складовим елементом системи правового режиму воєнного стану, спрямованим на забезпечення інформаційної безпеки держави, охорону військових таємниць, а також недопущення поширення відомостей, які можуть бути використані противником на шкоду національним інтересам. У широкому розумінні воєнну цензуру можна визначити як спеціальний правовий механізм державного контролю за змістом, обсягом і поширенням інформації під час дії воєнного стану, що передбачає можливість обмеження окремих аспектів права на свободу вираження. Водночас, у вузькому значенні воєнна цензура – це попередній та поточний контроль за діяльністю засобів масової інформації, офіційних комунікацій і публікацій, який передбачає обмеження, погодження або заборону поширення конкретних матеріалів за рішенням уповноважених органів військового управління чи державної влади. Я поглядів і доступу до інформації задля захисту безпеки держави.

З правової точки зору важливе значення має розуміння того, на скільки пропорційними та необхідними є обмеження щодо доступу до інформації, зокрема й про органи влади, запровадженні в умовах воєнного стану.

Як зауважують з цього приводу деякі науковці, забезпечення національної безпеки та одночасне збереження основних прав і свобод громадян, зокрема свободи слова й права на доступ до інформації, можливе лише за умови впровадження збалансованих правових і організаційних механізмів. Йдеться насамперед про вдосконалення законодавства, яке чітко визначає межі державного втручання у діяльність медіа, гарантує їх незалежність та забороняє цензуру, а також про забезпечення прозорості дій органів влади й підвищення медіаграмотності населення [1, с. 314].

Водночас у контексті теми дослідження така система заходів має подвійне значення, що виражається у тому, що з одного боку, вона створює умови для ефективного інформаційного захисту держави у воєнний час, а з іншого – запобігає зловживанням владними повноваженнями під прикриттям воєнної цензури, забезпечуючи збереження демократичних засад і публічності влади навіть в умовах надзвичайного правового режиму.

Правове підґрунтя запровадження воєнної цензури в Україні визначається низкою нор-

мативно-правових актів. Передусім це Конституція України [2], зокрема стаття 64, яка допускає можливість обмеження окремих прав і свобод людини під час воєнного чи надзвичайного стану, якщо такі обмеження встановлено законом. До того ж Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [3] (ст. 8) прямо передбачає право військового командування разом із військовими адміністраціями запроваджувати заходи щодо регулювання діяльності засобів масової інформації, зокрема шляхом тимчасової цензури з метою недопущення поширення інформації, яка може завдати шкоди обороні держави.

Крім того, відповідні норми узгоджуються з положеннями законів України «Про інформацію» [4], «Про доступ до публічної інформації» [5] та «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [6], які встановлюють загальні принципи обмеження доступу до інформації з міркувань національної безпеки. Водночас міжнародно-правові стандарти, зокрема ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [7] та ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [8] визнають можливість обмеження свободи інформації лише у випадках, коли це необхідно в демократичному суспільстві та є пропорційним законній меті.

Таким чином, воєнна цензура в Україні має законодавче підґрунтя і застосовується як винятковий інструмент забезпечення національної безпеки, однак її реалізація повинна супроводжуватися чітким дотриманням принципів законності, пропорційності, тимчасовості та недискримінації, щоб уникнути порушень основоположних прав і свобод людини.

З цього приводу важливо зазначити, що запровадження воєнного стану в Україні спричинило суттєві зміни в інформаційній політиці держави, зокрема щодо відкритості та публічності діяльності органів влади. Після початку повномасштабної агресії у лютому 2022 року держава була змушена обмежити доступ до певних категорій інформації, щоб запобігти її використанню противником для завдання шкоди обороноздатності, безпеці громадян і функціонуванню критичної інфраструктури. Такі обмеження мають нормативно визначений характер і спираються на чинні закони, підзаконні акти та рішення уповноважених органів.

Передусім, правові підстави для таких обмежень визначено у Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 8 цього Закону, військове командування разом із військовими адміністраціями має право «встановлювати особливий режим у сфері діяльності медіа та проводити попередній конт-

роль за їх діяльністю [3], тобто фактично вводити тимчасову цензуру. Такі заходи можуть включати обмеження публікації, поширення або розповсюдження інформації, що може розкривати відомості військового чи стратегічного значення.

Важливе значення мають і положення Закону України «Про інформацію», зокрема ст. 29, яка передбачає можливість обмеження доступу до інформації, якщо її розголошення може завдати шкоди національній безпеці, обороні чи громадському порядку [4]. Водночас ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» встановлює категорії інформації з обмеженим доступом – таємної, службової та конфіденційної [5]. У період воєнного стану сфера службової інформації істотно розширилася, особливо щодо діяльності органів виконавчої влади, місцевих адміністрацій та військових адміністрацій.

На практиці обмеження реалізуються також через рішення Кабінету Міністрів України та розпорядження урядових органів, які регулюють порядок оприлюднення даних на офіційних вебсайтах і в інформаційних системах. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 року № 263 [9] було тимчасово призупинено дію окремих положень щодо публікації відкритих даних, що містять чутливу інформацію про об'єкти критичної інфраструктури, персональний склад органів влади, місця дислокації чи переміщення військових підрозділів. Водночас Національна рада з питань телебачення і радіомовлення спільно з Міністерством культури та інформаційної політики України затвердила рекомендації для медіа щодо дотримання правил інформаційної безпеки, які фактично визначили рамки воєнної інформаційної політики.

Крім того, на підставі Указів Президента України про введення та продовження воєнного стану [10], а також наказів Генерального штабу Збройних Сил України встановлено порядок погодження публікації матеріалів, що стосуються військових дій, мобілізації, об'єктів оборонного призначення, гуманітарних коридорів тощо. Також було тимчасово обмежено доступ до частини державних реєстрів, зокрема Єдиного державного реєстру юридичних осіб, реєстру декларацій, баз відкритих даних і деяких ресурсів «Прозорро», щоб унеможливити використання цих даних ворогом.

Також окремо необхідно звернути увагу на те, що Рішенням ради суддів України від 3 лютого 2023 року № 8 «Щодо надання публічної інформації про діяльність органів державної влади, їхніх працівників, в тому числі про діяльність судів та установ системи правосуддя»

визначено, що через військову агресію російської держави проти України розповсюдження публічної інформації щодо діяльності органів державної влади, їх працівників, у тому числі щодо судів та органів системи правосуддя може становити загрозу їх життю та здоров'ю, бути загрозою національній безпеці, а тому доступ до неї може бути обмеженим. У зв'язку з цим рішенням Ради суддів України від 25 березня 2022 року № 11 рекомендовано судам України, ДСА України, іншим установам системи правосуддя тимчасово відстрочити до закінчення строку дії воєнного стану в Україні надання відповідей на усі запити про публічну інформацію, які надійшли з початку введення воєнного стану в Україні – 24 лютого 2022 року [11].

Таким чином, фактична система обмежень доступу до інформації про діяльність органів влади в Україні в умовах воєнного стану ґрунтується на сукупності законодавчих, підзаконних і відомчих актів, спрямованих на збереження інформаційної безпеки та захист стратегічно важливих відомостей. Разом із тим, такі заходи повинні залишатися тимчасовими, пропорційними та підконтрольними, щоб після завершення воєнного стану забезпечити повне відновлення принципів відкритості, прозорості та публічності державної влади.

Водночас, обмеження доступу до інформації про діяльність органів державної влади в умовах воєнної цензури, хоч і має виправдану мету – забезпечення національної безпеки та захист стратегічно важливих відомостей, водночас може спричинити низку негативних наслідків для функціонування демократичної держави та суспільства. Насамперед, звуження відкритості діяльності органів влади призводить до зменшення прозорості державного управління, що унеможливує громадський контроль за прийняттям рішень, використанням бюджетних коштів і дотриманням службової дисципліни. Така ситуація створює передумови для зловживань владою, корупційних проявів та приховування неефективних управлінських дій, оскільки громадськість позбавляється можливості об'єктивно оцінювати діяльність посадових осіб.

Такі приклади яскраво продемонстровані в історії. Зокрема, коли військова цензура під час Першої світової війни досягла найвищого ступеня свого розвитку з огляду на масштаби охопленої нею території та диверсифікації сфер контролю, це справило вкрай негативні наслідки для подальшого суспільного розвитку [12, с. 7].

Крім того, тривале обмеження доступу до офіційної інформації негативно впливає на довіру громадян до державних інститутів, підриває їх авторитет і породжує відчуття інформаційної

ізоляції. За відсутності офіційних джерел зростає роль неофіційних каналів комунікації, що сприяє поширенню дезінформації, чуток і пропаганди, які можуть бути використані ворогом для дестабілізації суспільства. Таким чином, надмірна закритість державних структур у воєнний час може мати зворотний ефект – підвищити рівень інформаційних загроз і знизити стійкість держави до зовнішніх впливів.

Наприклад, у вже згаданому вище Рішенні Ради суддів України наголошується, що на підставі вказаного рішення деякі суди та установи системи правосуддя надто формально почали підходити до розгляду запитів про публічну інформацію та відмовляти у наданні інформації без належних на те підстав [11].

Окремі уваги заслуговує вплив воєнної цензури на стан свободи слова та діяльність медіа. Коли журналісти та громадські інституції не мають доступу до достовірних даних, ускладнюється виконання їхньої суспільної місії – інформування громадськості, формування критичного мислення та протидії пропаганді. Це веде до згортання медіаплюралізму та монополізації інформаційного простору, що суперечить європейським стандартам демократичного врядування та принципам пропорційності обмежень прав людини.

Така ситуація призводить до монополізації медійного простору. Наприклад, як звертає увагу А. С. Чистякова, в Україні після запровадження воєнного стану фактично відбулася монополізація медіапростору, зокрема телемарафоном «Єдині новини», що за своїм змістом є узгодженими діями в інформаційному просторі, ускладнює та/або звужує споживачу доступ до альтернативних по змісту видів інформації, сприяє визнанню/оцінці альтернативних експертних думок щодо тих самих фактів/обставин, в тому числі належно аргументованих та обґрунтованих, такими, що містять ознаки дифамації [13, с. 93].

Таким чином, у правовому вимірі надмірне звуження інформаційного простору може розглядатися як порушення конституційних гарантій права на інформацію, закріпленого у статтях 34 і 40 Конституції України, а також як відхилення від вимог статті 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У результаті держава ризикує втратити баланс між забезпеченням безпеки та дотриманням принципів відкритості, що є ключовою ознакою демократичного режиму.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна дійти висновку про те, що інститут воєнної цензури, попри свою об'єктивну необхідність у період збройної агресії, потребує чіткої нормативної регламентації

та дотримання принципу пропорційності між вимогами національної безпеки і конституційними правами громадян на доступ до інформації. Водночас надмірне або невинуватене обмеження доступу до інформації про діяльність органів влади в умовах воєнної цензури може мати комплексні негативні наслідки – від зниження довіри суспільства до влади й поширення дезінформації до послаблення демократичних інститутів і порушення прав людини. Тому навіть у період воєнного стану держава має забезпечувати мінімально необхідний рівень прозорості, який дозволяє громадянам отримувати достовірну інформацію, не ставлячи під загрозу національну безпеку.

Література

1. Кузава В. І., Литвин Н. А. Державний контроль за діяльністю медіа під час воєнного стану: проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 312-314.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
6. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: міжнародний документ від 16.12.1966. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
9. Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 № 263. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF#Text>.
10. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
11. Щодо надання публічної інформації про діяльність органів державної влади, їхніх працівників, в тому числі про діяльність судів та установ системи правосуддя: Рішення Ради суддів України від 03.02.2023 № 8. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0008414-23#Text>.
12. Кирієнко О. Військова цензура в українських губерніях Російської імперії (липень 1914 р. – жовтень 1917 р.); відп. ред. О. П. Реєнт. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2016. 366 с.
13. Чистякова А. С. Право на інформацію та телемарафон «єдині новини»: специфіка співіснування в умовах воєнного стану. *Legal Bulletin*. 2024. № 13. С. 86–92.

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 16.10.2025
Дата публікації: 26.11.2025